

TARTU ÜLIKOOLI NARVA KOLLEDŽ
EESTI KEELE JA KIRJANDUSE LEKTORAAT

Galina Matvejeva
**VALIK, MORAAL JA ARMASTUS VÄÄRTUSKASVATUSE
KONTEKSTIS EESTI JA VÄLISKIRJANDUSES**

Bakalaureusetöö

Juhendaja Enda Trubok

NARVA 2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. VÄÄRTUSED	6
1.1. Väärtuste üldine mõiste	6
1.2. Väärtuste jaotus	7
2. MATERIAALSED VÄÄRTUSED	8
3. VAIMSED VÄÄRTUSED	9
4. VÄÄRTUSTEST ARUSAAMINE	12
5. VÄÄRTUSED MINU UURINGUS	14
6. VÄÄRTUSTE UURIMINE ILUKIRJANDUSES	15
6.1. Valik	15
6.2. Moraal	18
6.3. Armastus	25
KOKKUVÕTE	33
SUMMARY	37
KIRJANDUS	39

SISSEJUHATUS

Tänapäeval pööratakse riiklikus õppekavas palju tähelepanu väärtuskasvatusele. Seetõttu soovin uurida, missugused on inimeste väärtushinnangud olnud erinevatel aegadel, erinevas vanuses ja erinevast soost inimeste puhul.

Mina valisin selle teema, sest mind huvitab erinevate väärtushinnangute teema, mille põhjal teha järeldusi inimeste valikutest, eelistustest. Samuti on tänapäeval saanud prioriteediks materiaalsed väärtused, eelkõige raha, ja vaimsetesse väärtustesse suhtumine on palju muutunud. Inimesed vajavad tihti abi, soovitusi, kuid nende teed võivad küsimustele vastuste otsimisel olla mõttetud või liiga rasked. Parimad lahendused liitakse selle töö kokkuvõttes.

Väärtushinnangute teemat on varem juba teadlaste poolt uuritud, aga teadlaste arvamused on üsna erinevad. Töös on esitatud mitmete autorite arvamusi väärtuste kohta.

Kaldudes kõrvale traditsioonist harjumuspärastest väärtustest väljendamise viisist, nagu armastus, inimestevahelised suhted, religioon ja perekond, olen nendest keskendunud ainult armastusele, sest see on tõesti vääramatu imeline jõud inimeste elus. Mina tahan tuua midagi uut või vähem käsitletut väärtushinnangute teemasse ning teha sellest omad järeldused. Sellepärast kliše asemel uurin inimeste valikuvabadust ja moraalsel tugevust.

Peale selle tunnen huvi tänapäevase kirjanduse vastu – nimelt selle vastu, mida alateadvus iseseisvalt pärast teose läbi lugemist analüüsib. Kuna olen tulevane humanitaarainete õpetaja eesti keele ja kirjanduse alal, siis olen huvitatud, missuguste eesti ja väliskirjanduse teoste vahel võib paralleele tõmmata. Teema arendamisel peab olema hea analüüsimisvõime, teostest arusaamine ning oma lähenemisviis teemale, et töö oleks piisavalt ainulaadne. Valitud teema kaudu tahan näidata, et on võimalik vältida stereotüüpe raamatu pealkirjades, väljendada oma seisukohta ning avastada enda jaoks uusi teoseid nendel teemadel. Sellepärast on see teema praegu minu jaoks aktuaalne.

Selle töö eesmärk on veenda ja tõestada, et ilukirjandust saab kasutada väärtuskasvatuse jaoks.

Seoses püstitatud eesmärgiga tekkisid mõned hüpoteesid ja uurimisküsimused. Esiteks, kust saavad inimesed arusaamise asjadest ja nähtustest, mida nad elus väärtustavad. Sellepärast võib oletada, et tegelikus elus on väärtushinnangud samasugused nagu ilukirjanduses.

Teiseks, erinevas vanuses mehed ja naised näevad maailma ning saavad asjadest erinevalt aru – võib oletada, et väärtushinnangute hindamisel on tähtsal kohal vanuseline ja sooline printsiip.

Kolmandaks, tihti kuuleme, et üks ja teine teos on sõprusest või armastusest. Teistest asjadest ei räägita. Selletõttu tekkis hüpotees, et ilukirjandus räägib ainult sõprusest ja armastusest.

Peale selle pöörduvad inimesed väga harva oma küsimustele vastuste leidmiseks kirjanduse poole, sest see tundub mõttetu, kuna ilukirjandus ei õpeta meid ega räägi, mida oma elus ette võtta. Sellest tekkis uurimisküsimus: kas ilukirjandus tõesti ei räägi inimestele, mis on elus kõige tähtsam. Tehtud uuring vastab sellele küsimusele.

Lisaks on veel üks hüpotees selles: eesti ja väliskirjanduses pole mingeid sarnasusi. Uurimistöös võrdlen ma omavahel kolme eesti teost ja kolme võõramaist lugu. See näitab, kas minu hüpotees oli õige või vale.

Töö kirjutamiseks kasutan võrdlusmetoodikat. Selle jaoks on läbi loetud kuus raamatut: kolm eestikeelset ja kolm võõrkeelset. Läbi töötatud kirjandus on jaotatud kolmeks osaks nii, et igas osas on üks välisteos ja üks eesti teos. Kuna ma oma töös pööran erilist tähelepanu valikuvõimalusele, moraalsele tugevuse ja armastuse tähtsusele, siis igas peatükis on omavahel võrreldud kahte erikeelset raamatut. Teoste võrdlemine toimub peatükkide temade kaupa.

Peatükk „Valik“ jutustab Paulo Coelho teose „Alkeemik“ põhjal õigest valikust ning Sass Henno „Mina olin siin: Esimene arest“ põhjal valest valikust. Mõlemad teosed on tänapäevased romaanid. Raamatute võrdlemiseks on tehtud teoste lühike sisututvustus, et saada aru, millistes olukordades on iga valik tehtud. See aitab tõestada, et puutuvad inimesed valikuga kokku iga päev terve elu jooksul. Valikuvõimalus on inimeste elus väga tähtsal kohal ja seda ei saa raha eest osta.

Järgmises osas „Moraal“, mis jutustab moraalsest tugevusest, olen võtnud võrdluse alla klassikalise eestikeelse näidendi „Libahunt“, mille autor on August Kitzberg ning tänapäevase romaan-düstoopia „Lahkulööja“, mille autor on Veronica Roth. Selleks et paremini aru saada, milles seisneb peategelannade moraalne tugevus, kus ja kuidas see väljendub, on kirjutatud lühikesed sisuülevaated moraalse tugevuse võtmemomentidest. Mõlemad teosed veenavad meid, kui tähtis on omada sisemist jõudu, mis aitab üle elada raskeid situatsioone. Samuti näitab see peatükk, et moraalset tugevust ei saa osta, seda võib leida ainult endast. See on tõeline õnn, kui inimesel on see olemas.

Viimane peatükk „Armastus“ jutustab tähtsast tundest inimeste elus, mis tekib naise ja mehe vahel – siirast, võitmatut armastust ei saa kätte iga hinna eest. Sellest, et see tunne aitab inimestel päästa oma armastatud inimesi ja annab jõudu, veenavad Richelle Mead-i tänapäevane romaan „Vampiiride akadeemia“ ja Anton Hansen Tammsaare klassikaline novell „Üle piiri“. Et näidata ja selgitada, mida võib teha inimestega armastus, milliseid positiivseid külgi võib ta meis esile tuua, on uurimuses esitatud teemaga seotud situatsioonikirjeldusi.

1. VÄÄRTUSED

1.1. VÄÄRTUSTE ÜLDINE MÕISTE

Lapse kasvatus algab kodust, perekonnast. Sealt saame teadmisi, mis on hea, mis on halb, mis on väärtuslik ja mis mitte. Koolis omandab laps uued teadmised ja uued käitumishinnangud, mis aitavad kaasa isiku kujunemisele. Kooli õppekavad puudutavad väärtushinnangute teemat laiemalt.

Internetis Haridus- ja Teadusministeeriumi koduleheküljelt võib leida Põhikooli riikliku õppekava määruse, kus räägitakse põhikooli alusväärtustest. Põhihariduses toetatakse õpilase arengut erinevates sfäärides, sealhulgas vaimses, sotsiaalses ja emotsionaalses. Nende arendamiseks loob kool sobivad tingimused. Haridus- ja Teadusministeeriumi määruse § 2 punkti 2 põhjal „Põhikool kujundab väärtushoiakuid ja -hinnanguid, mis on isikliku õnneliku elu ja ühiskonna eduka koostöömise aluseks“ (Vabariigi ... 2011). Siiä kuuluvad nii üldinimlikud väärtused, nagu ausus, õiglus ja inimväärikus kui ka ühiskondlikud väärtused, nagu vabadus, sallivus ja vastutustundlikkus. Määruses räägitakse, et õpilaste tegevuste aluseks on väärtused ja sellepärast õpilane peab vastutama selle eest, mida ta oli teinud. Õppekavva kuulub väärtuspädevus, mille kaudu õpilased peavad hindama inimeste vahelisi suhteid, objektiivselt hindama oma tegevusi, hoolikalt suhtuma teistesse inimestesse, kultuuridesse, loodusesse ja loomingusse. Kõik see põhineb mitte ainult Eesti, vaid ka maailma väärtuste põhjal. Viidud Haridus- ja Teaduseministeemi määruses väärtuste ja väärtustamise kriteeriumid ei ole lihtsalt välja mõeldud. Need on teooriad, tõed, mida pika aja jooksul on uurinud ning mille uurimist jätkavad erinevad psühholoogid, filosoofid, kirjanikud ja teised teadlased. Siis tekib küsimus: mis on väärtus, millele pööratakse nii palju tähelepanu lapse kasvatamisel?

Väärtust määratletakse kui asja, loodusnähtuse, situatsiooni jms objektiivsete materiaalsete omaduste alusel ja tõttu ühiskonna, seisuse vnt sotsiaalse rühmituse ajaloolises praktikas tekkinud potentsiaalse tähenduse, nt inimese seisukohalt soodsa suhte, aktualisatsiooni vahetu elamus, individuaalses ja konkreetse inimeses, kes elab seda potentsiaalse aktualiseerumist objektiivselt läbi, ühtlasi inimese kui niisugusena. (Matjus 2004: 22).

Poola-Ameerika sotsiaalpsühholoog Milton Rokeach oma raamatus „Understanding Human Values. Individual and Societal” väljendab sotsioloogi Robin Williamsoni arvamust, et väärtused on iga inimese ja ühiskonna soovituslikud põhimõisted. See on standard, mis suunab mitte ainult tegevust vaid ka arvamust, valikut, suhtumist, hinnangut, tõendit, tõekspidamist, täislikkust ja kausaalsesse seosesse kuulumist. Väärtused võivad olla organiseeritud nii inimeses kui ka ühiskonnas mitte ainult eksimuse, kuid ka ulatuslikkuse, kasutamise universaalsuse ja järgnevuse kaudu. Nad kujundavad rohkem kui lihtsaid standardeid ja tegevuse kriteeriume.

Eesti filosoof ja literaat Ülo Matjus räägib relatsioonistlikus kontseptsioonis, et „Väärtused on olemas selletõttu, et inimene on sattunud teatud vahekorda loodusega“ (Matjus 2004: 16). Ta väidab, et väärtusel on objektiivne mõiste – inimene ise leiab seda; väärtus ei ole tehtud inimeste poolt, sest ei saa olla ilma inimesteta. Väärtus kuulub alati millegi juurde, sellepärast rahas iseendas pole väärtust. Inimesed väärtustavad seda, mida nad võivad saada raha eest. Samuti väärtus võib olla kellegi väärtuseks, mis väljendub suhetes kellegagi. Sellepärast on väärtus vahetu nähtus – see sõltub keskkonnast ja võib muutuda terve elu jooksul.

Väärtuseks võib olla ka teatud psüühiline situatsioon, inimene õpib oma vigadest, mõtestab ümber eluväärtused – see, mida ta on harjunud elukogemuseks nimetama.

Lihtsate sõnadega väärtus on muutuv ja mitmekesine põhimõiste, mis kujuneb vastavalt keskkonnale. Väärtuste määratluses olen rohkem nõus Robin Williamsoni arvamusega, mida avaldas Milton Rokeach – see on põhjalikum, mille tõttu arusaamine väärtusest on selgem. Need on üldised andmed väärtustest, kuid kõik ei ole nii lihtne. Väärtusi võib jagada rühmadeks ja nende jagunemiseks on ka erinevaid võimalusi ja arvamusi.

1.2. VÄÄRTUSTE JAOTUS

Riiklikus programmis „Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009-2013“ jaotatakse väärtusi moraalseteks ja sotsiaalseteks. Moraalsete väärtuste hulka kuuluvad, näiteks hoolivus, õiglus ja lugupidavus. Sotsiaalsete väärtuste hulgas on demokraatia, vastutus ja kultuuriline mitmekesisus. See programm on suunatud lapse ja noorte

väärtuskasvatusele, mille eesmärgiks on vaimne kasvatus ja arvestatav ning lugupidav suhtumine teistesse inimestesse.

Sotsiaalpsühholoog, kultuuridevaheline uurija ja peamiste inimeste väärtuste teooria looja Shalom H. Schwartz eristab 10 väärtust, kus väärtustel on järgmised motivatsioonieesmärgid: enesesuunamine, stiimul, naudinguõpetus, saavutus, võim, julgeolek, ühiskonna standarditega kohanemine, komme, heasoovlikkus ja universaalsus. Schwartzil ei ole kindlat väärtustejaotust, sest iga väärtus on mitmekesine ja sellel võivad olla erinevad omadused.

Tartu Ülikooli eetikakeskuse liikmed pakuvad neli väärtustekategooriat: bioloogilis-füüsikalised väärtused (keskkond, tervis jne), sotsiaalsed-poliitilised väärtused (õiguspõhisus, keel, sallivus jne), moraalsed väärtused (töökus, hoolivus, lugupidamine jne) ja esteetilised väärtused (kunst, ilu jne).

On olemas ka veel arvamus, mida me oleme harjunud kuulama ja mille põhjal jaotame väärtusi igapäevases elus. Mina olen selle arvamusega nõus ning sellepärast käsitlen väärtusi oma töös, tuginedes sellele teooriale. Jaotus materiaaleteks ja vaimseteks väärtusteks on enam levinud arvamus.

Parhomenko ja Radugigi seisukohalt materiaalsed ja vaimsed väärtused tulenevad kultuuri olemusest, kus materiaalne kultuur jaguneb asjadeks, mida inimesed saavad raha eest, ja inimkonna areng. Materiaalsete väärtuste põhimõte on inimeste erinev vajadus, mis aitab kohandada elu mitmekesiste (bioloogiliste, sotsiaalsete) tingimuste elluviimisele. See on rohkem tegevus, mis kujundab inimeste elutingimusi kui asjade maailma loomist. Vaimse kultuuri olemasolul loovad inimesed vaimu tänu kunstile, filosoofiale ja teadusele, ning ühiskonna sotsiaalpoliitilistele protsessidele – õigusnormidele, juhtpositsioonistiilidele ja võimsatele juhtimisestruktuuridele.

2. MATERIAALSED VÄÄRTUSED

Materiaalsete väärtuste peamine osa on raha. Nimelt aitab see kohendada elu tingimustega. Vaatamata sellele, et raha leiutis on inimeste ajaloos tähtsal kohal, tegelikult elus raha kuulub rohkem materiaalse maailma loomisele. Vanadest

aegadest alates kasutavad inimesed seda erinevate kaupade ja teenuste eest maksmisel. Kuna raha kujundab palju süsteemseid suhteid, mis aitavad raha rollist aru saada, siis see mõjutab inimeste arusaamist ja käitumist. Raha on muutunud elumõtteks paljude inimeste jaoks, sellepärast on nende elus kõikide asjade jaoks oma hind: alustades kinnisvarast ja lõpetades suhetega. Kui võtta nendelt inimestelt raha ära – kaotab elu oma tähtsuse. See on raha sotsiaalse iseloomu mõju, mis süveneb veelgi.

Ilukirjanduses autorid meenutavad, kui halb on raha mõju inimestele. Näiteks, kirjanik Oscar Wilde kirjutas oma romaanis „Dorian Gray portree“: „Tänapäeval teavad inimesed kõigi asjade hinda, aga mitte asjade tõelist väärtust“ (Wilde 1993: 41). Selles tsitaadis tõi iiri klassik välja selle tõe, mis oli aktuaalne tema eluajal ja on jäänud kehtima sellisena ka meie ajal. Ta ei kirjutanud mugavusest, elust, surmast, usust või saladusest. Oscar Wilde kasutas seda tsitaati, rääkides rahast.

Kuid need, kes määravad kõiki rahaga, unustavad selle või ei tea seda, et meil on olemas tõelised ehk vaimsed väärtused, mida ei saa panna tähtsuse poolest ühte ritta materiaalsete väärtustega. Need väärtused on märksa kõrgemad.

3. VAIMSED VÄÄRTUSED

Noorus, sõprus, valikuvõimalus, vabadus, armastus, kunst, perekond, õnn, tervis, emotsionaalselt tugev isiksus. Kõik need kriteeriumid on tähtsad inimeste elus ning neid ei saa osta raha eest. Samuti meenutavad paljud inimesed ülalnimetatud mõisteid, kui jutt on vaimsetest väärtustest.

Kuna minu uuring puudutab nimelt vaimseid väärtusi, oleks huvitav teada saada, missugustest väärtustest kirjutavad filosoofid, psühholoogid, sotsioloogid ja teised teadlased, mida on juba uuritud sellel alal.

Šnjukov ja Moore rõhutavad religiooni tähtsust inimeste elus, sest nimelt see aitab paljudel teadlastel ja tavalistel inimestel mõista inimkonna tekke. Religioossed emotsioonid on siirad, võrreldes teiste emotsioonidega. Inimesed vajavad seda enesekindluse, turvalise elu ja hingerahu jaoks.

Šnjukov meenutab, et väärtusi jaotakse vaimseteks ja materiaalseteks, ning nimelt esimesed ongi rohkem tähelepanu all. See on seotud sellega, et vaimsed väärtused süstematiseerivad väärtuste hierarhiat kindlas kultuuris ning nad on väärtustesüsteemi aluseks.

Vene filosoof ja teadusteoreetik Chumakov tõestab oma töös „Human Values: The Key to Solving Global Problems“, et inimestevahelised suhted ja suhtumine keskkonda on kõige tähtsamad nähtused. Mõte on selles, et tänases pidevalt muutuv maailmas inimesed kaotavad oma inimlikkuse, mille tõttu kannatavad ümbritsevad inimesed, mis on jaotatud arenenuteks ja arenematuteks, ning keskkond. Chumakov kutsub inimesi suhtuma lugupidamisega teistesse inimestesse ja loodusesse ka. Inimvaheliste suhete hulka kuulub kõigile teadaolev tunne – armastus.

Doktori J. Richard Cookerly arvamusel armastus on see väärtus, mis aitab inimestel edasi elada ja arenda. Mida rohkem on ühiskonnas armastust, seda rohkem on võimalusi ja eeliseid peale teiste ühiskondade ees ja ellujäämisele. Armastusel on võimalus motiveerida, kaitsta, tervineda, jagada rõõmu ning see kõik on raske nende inimeste jaoks, kellel puudub armastus. Teiste omaala asjatundjate sõnadel armastus on hooliv, kaitsev, vastutustundlik, lugupidav ja korduv tegevus kahe inimese vahel, mis nõuab pidevat vaimset arengut. See on vaimne-kõlbeline isikuomadus. Armastus on ambivalentne, toimub teadvusliku keha osa vastuolu biopsüühilise osaga. Armastus kindla objekti vastu muudab armastajat ja on selle inimese elumõtet. Kui inimene areneb armastuse kaudu, siis areneb ka inimkond ja sellel juhul armastus on üks evolutsiooni mõjujõud. Väärtuseks peavad armastust ka Estrus Tucker ning Luule Viilma.

Vladimir Sereda räägib, et perekond on väga tähtis inimeste elus, kuna see on kõikide asjade alusmüür. Selles koosluses õpivad inimesed leidma kompromissi, saama aru erinevatest huvidest, hakkama saama tülidega. Kuna perekond on väike inimkonna mudel, siis sellest, kuidas arenevad suhted peres, sõltub inimeste suhtumine teineteisse terves maailmas. Perekonna väärtuse poolt on ka Bruce Fronhen, kes lisab, et perekond ei ole suhted, see on suhetes juurdunud hoiakud. Seal õpivad lapsed läbi vanemate väärtuste olemist.

Sereda tõestab, et mitte ainult perekond, vaid ka vabadus – inimese tahe näidata oma huvi – on ka väärtus. Seal on nii bioloogilisi ülesannete täiendamine, kui ka isiku saatuse määramine.

Aga vabaduse määramine ei ole nii lihtne. See ei ole ainult võimalus teha, mida me tahame. See on samuti vabadus orjusest, mis oli täiesti halastamatu. Pöördun natuke ajaloo teema juurde, täpsemalt Vana-Rooma poole alates 264. aastast e. Kr. Nimelt sellel aastal oli registreeritud esimene gladiaatorite võitlus. Gladiaatorid on Vana Rooma sõdijad, kes võitlesid kas omavahel või loomadega vaatajaskonna meelelahutuseks spetsiaalsetel arenidel. Tavaliselt lõppes võitlus ühe osapoole surmaga. Gladiaatorid olid peamiselt orjad, aga võitlejate hulgas oli ka vabu inimesi. Ainult üksikud olid kõikidest nendest inimestest vabatahtlikud, suurem osa gladiaatoritest oli sunnitud võitlema. See tähendab, et sõdijatel polnud valikuvõimalusi ja selle võtsid ära rikkad valitsejad, kes maksid müüjatele raha. Müüdavad ei saanud otsustada, mida oma eludega teha, kuidas edasi elada, nende eest oli kõik teiste poolt otsustatud.

Vabadus on ka seisund valikule, oma võimaluste ja külgede arenemisele, vaimu tugevdamisele.

Veel üks vaimne väärtus, mille peale pööratakse palju tähelepanu on inimväärikus. Seda võib iseloomustada nagu „inimese enesehinnangut ja oma väärtuse tunnet” (Haridusjuhend 2014-2015). Inimese väärikus sõltub meie suhtumist endasse ja kuidas teised suhtuvad temasse, enesehinnangust. Väärikuse kaudu ei ole kõik inimesed võrdsed, sest „igas ühiskonnas on vaesed, kes ei suuda end kaitsta, ja haavatavad inimesed“ (Haridusjuhend 2014-2015). Inimväärikus on viis, mille abil inimesed leiavad endast, koha ühikonnas ja mis on antud inimestele sünni algusest. Kahjuks tänapäeval tihti alandakse tihti väärikust ning mitte kõik inimesed ei saa sellega hakkama.

Vaimsetest väärtustest võib veel pikemalt rääkida ja see loetelu ei ole täielik. Minu arvates ülaltoodud väärtused on natuke tähtsamad kui teised. Nende määratlused ei ole kitsad ja tänu oma laiale mõistele loetatud väärtused võivad olla teiste väärtuste alusmüüriks ning arendamise põhjuseks.

4. VÄÄRTUSTEST ARUSAAMINE

Kui arusaamine väärtustest sõltub keskkonnast, siis tekib küsimus: kelle kaudu ja kuidas me saame aru, et midagi on inimese jaoks tähtis? Sõprade, ülemuste, vanemate või teiste sugulaste kaudu? Jah, need inimesed võivad palju rääkida sellest, mida on vaja väärtustada ja millele rohkem tähelepanu pöörata. Nende jutt jääb ainult sõnadeks, mida tihti teised kuulavad, aga ei kuule.

On mitmeid põhjusi, miks inimesed ei kuula teiste nõuandeid. Doktor John Grohol on käsitlenud oma artiklis David D. Burnsi „The Feeling Good Handbook“ (Burns, David D. 1989. The Feeling Good Handbook. New York: William Morrow – viidatud Grohol 30 jaanuar 2013 kaudu) väidet, et on olemas 10 faktorit, miks inimesed ei võta kuulda teiste nõuandeid. Need faktorid on tõde, süü, ohvrimentaliteet, enesepettus, kaitse, sunnisensitiivsus, nõudlikkus, isekus, umbusk ja sõltuvus teiste abist. Kõik loetletud faktorid on takistuseks teiste nõu arvestamisel. Mida siis teha, et inimene saaks aru, et õnn ei peitu rahas, et maailmas on palju tähtsamad teised väärtused?

Kõigepealt, ta peab sellest ise teadma ja aru saama teiste kogemustele tuginedes, kuid kohanedes seda vastavalt oma elusituatsioonidele. Sellel juhul ei kehti teiste väited, pole tähtis, kui ilusad ja veenvad need on ning kes neid ütles. Inimene peab ise saama teadmisi ja kogemusi. Kuidas? Kust? Vastus on lihtne – raamatutest. Miks nimelt raamatutest?

Raamatud on looming. Looming on inimtegevus, mis loob uusi materiaalseid ja vaimseid väärtusi. See tähendab, et raamatutes on need väärtused kirjeldatud. Mina tunnen huvi praegu ainult vaimsete väärtuste vastu. Mis kasu saavad raamatute lugejad?

Kõigepealt, raamatud avavad meie ees uue maailma, mida lugeja peab ise uurima. Kirjutatud lood aitavad mõista, kes lugeja on. Kirjutatud lood aitavad inimeses äratada kangelase. Kirjutatud lood õpetavad nägema asju, mida teised ei näe. Kirjutatud lood toovad esile inimese sisemise ilu. Kirjutatud lood aitavad kaitsta tõde. Kirjutatud lood aitavad leida armastust elu mustematel aegadel. Kirjutatud lood lisavad julgust. Kõike seda ei saa jutustada ja jutustatud näite järgi teistele õpetada.

Inimene peab ise sisse elama kirjeldatud ellu. Lugeses me elame läbi mitte ühe, vaid palju elusid. Neist kõigist on õppida.

Lugeses teost, me kaotame reaalsustaju ja sukeldume kirjandusmaailma, mis on paberite peal kirjas ja mida reprodutseerib sisehäääl meie peades. Me ei loe fraase, me kuuleme neid. Me ei kujuta ette emotsioone, me tunneme neid. Me võitleme tegelastega. Me tunneme koos tegelastega armastust. Me elame tegelaste elu. Me sureme tegelastega koos. Lugeses, me ei ela läbi üht elu nagu need, kes ei loe, vaid elame läbi paljusid keerukaid, õnnelikke, sündmusterohkeid elusid. Need aitavad aru saada, et me ei ole üksikud. Saladus peitub õigesti valitud raamatutes.

5. VÄÄRTUSED MINU UURINGUS

Oma töös uurin vaimseid väärtusi, kuid neid on üsna palju ja kõiki ei ole võimalik uurida. Siis valisin mina neist kolm, mis on seotud põhikooli õppekavaga: vabadus, vastutustundlikkus ja inimväärikus. Need mõisted on laiemad ning uurin iga mõiste üht suunda. Vabaduse all uurin valikut – valikuvabadust, inimväärikuse all uurin moraali – moraalsel tugevust ja vastutustundlikkuse all uurin armastust. Selliseid väärtusi võib leida raamatutes ja raamatud, nimelt ilukirjandus, on kooli õppimiseprotsessi lahutamatu osa.

Valikuvabaduse all mõistan inimese võimalust valida. Ilma võimaluseta teha iseseisvalt valikuid, ei ole inimese elu täiuslik. Me valime julguse ja kartuse vahel, armastuse ja kohustuse vahel, ikkagi igapäevaste asjade vahel – kas lugeda raamatut või vaadata filmi, kas süüa torti või jäätist. Valikuvabadus on meie elu lahutamatu osa. Võib ikkagi öelda, et iga tegevuse teostus on valik.

Moraalne tugevus on inimese sisejõud, mida me vajame rasketes situatsioonides. Elus juhtub nii, et tihti tuleb läbi elada sündmusi, kus füüsiline tugevus ei aita. Siia kuuluvad lähedase inimese kaotus, lahusolek armsast inimesest, tüli sõbraga, tõsise haiguse ületamine ja paljud teised situatsioonid. Seal ei aita kehavigastuste tekitamine, teiste inimeste abi, Internetist, psühholoogi käest. Moraalne tugevus on inimese töö jätk enda kallal, hambad ristis.

Armastus on nii erinev, et võib olla sugulaste, muusika, kohvi, loomade ja jalutamise vastu. Oma töös uurin armastust mehe ja naise vahel. Armastus annab mõtte elule, olles edasiviivaks jõuks. Seda tunnet võrreldakse tihti tuulega: ei armastust ega tuult inimesed ei näe, kuid tunnevad. Me muutume õnnelikumateks, silmadesse ilmub tuluke, mida selleni polnud. See tunne teeb inimesi tugevamaks, sundides auga ületama takistusi ning kaitsma neid, keda me armastame. Samuti armastus sünnitab meid uuesti, mille tõttu me oleme valmis sooritama kangelastegusid. Üks osa minu tööst puudutab kangelastegusid armastuse nimel.

6. VÄÄRTUSTE UURIMINE ILUKIRJANDUSES

6.1. VALIKUVABADUS

Tulemuse saavutamiseks teeb igaüks meist oma valiku ning kõige raskem on sellega edasi elada. See on elus kõige raskem, kuna tehtud valik ei osutu alati õigeks. Tavaliselt saab inimene teada oma valiku õigsusest alles siis, kui ilmnevad selle tagajärjed. Niisugusest ebaõigest valikust jutustab eesti kirjanik Sass Henno oma romaanis „Mina olin siin: Esimene arest“, mis esimest korda ilmus Eesti Päevalehes 2005. aastal.

Rass on 17-aastane koolipoiss, kes õpib eliitkoolis. Tal on probleemid isaga, keda Rass ei ole juba viis aastat näinud. Ema tal pole. Rass elab oma neiu Sädega. Säde on kõige lähedasem inimene peategelasele. Ainult talle võib Rass jutustada oma unistustest: sõita ära ja saada arstiks. Ta teab, et Säde ei hakka tema plaanide üle naerma. Aga neil pole raha isegi toidu ostmiseks. Seepärast peab Rass õppima nii koolis kui ka töötama. Kuid selleks, et saada raha, mille eest osta süüa, maksta korteri eest ja veel rahuldada teisi vajadusi, on vaja püüdlikult töötada. Aga see on raske ja Rass leiab kerge viisi raha teenida: teeb ebaõige valiku – valib kuritegeliku tee.

Alguses töötab noormees Talise juures – varastab tema jaoks tanklatest bensiini. Rassi järjekordne katse ei õnnestu: Talise autot, millega Rass sõitis, rammisid politseinikud. Nüüd on noormehe ees uus probleem: kust võtta 14 000 krooni, et maksta auto eest? Mis õnn see on, millistest moraalsetest väärtustest võib rääkida, kui inimesel ei ole midagi süüa, aga samal ajal on vaja ülal pidada oma neiu ning maksta tagasi suurt võlga? Rass ei kaota lootust leida olukorras parimat lahendust ja leiab viisi – teeb järjekordse valiku – kuidas kiiresti raha teenida. Ent noormehele ei tule mitte kunagi pähe mõtet teenida raha teisel ehk ausal viisil. Ta ei otsi töökohta poest, kus võib töötada laadija või müüjana, ei paku oma teeneid kojamehe või trepikodade koristajana korteriühistutes. Ta ei otsi tööd kohvikutes, baarides, restoranides, kus õhtul võidakse pakkuda nõudepesija-, öösel ruumide koristaja-, aga kui veab, siis kelneritööd. Ühesõnaga, Rass ei tee seda, mida ma nimetan õigeks valikuks. Poiss ei teinud järeltõusu eelmisest õppetunnist ning läheb jälle kergema vastupanu teed, mõtlemata tagajärgedele. Ta hakkab tööle Olari heaks, nimelt

müüma narkootikume. Tulemusena seob Rass end alatiseks kuritegeliku äriaga. Tal pole võimalust lõpetada uimastite müümist. Nüüd läheb Rassi elu printsiibi järgi: pole Olarit – pole narkootikume, pole narkootikume – pole raha, pole raha – pole elatist, pole elatist – pole vaja üldse elada.

Alles sõpradega vanglasse sattununa saab Rass aru, et nad kõik olid elanud ja käitunud rumalalt. Praegu peab Rass edasi elama oma valikust tingitud tagajärgedega. Kas ta mõtles sellele, kui tegi valikuid? Ei. Alles vanglas sai peategelane oma eksimusest aru.

See raamat ei õpeta, kuidas on vaja elada. Vastupidi, see jutustab, milliseks elu ei tohi mingil juhul kujuneda. Me näeme, et valik võib olla ekslik.

Eesti romaani võrdlen brasiilia kirjaniku. 1988. aastal ilmavalgust näinud Paulo Coelho romaaniga „Alkeemik“. See jutustab lugejatele karjasesest Santjagost, kes elab Andaluusias. Esmapilgul võib arvata, et see on teos, millel puudub sügav mõte, see tundub sisutu jutuna tühjaks ajaveetmiseks. Aga pärast paarikümmet lehekülge on tsitaat: „Iga uus otsus on uue olukorra algus. Kui inimene julgeb millegi puhul valiku teha, sukeldub ta nagu käredate voolu, mis uhub ta tundmatusse kohta“ (Coelho 2003: 101). Nende sõnadega juhatab autor peategelase vajalikule teele.

Ükskord nägi Santjago und aaretest, mis olid maetud Egiptuste püramiidide lähedale. Tundus, et see oli lihtsalt uni, mille võib kergesti unustada ja elada vanaviisi edasi. Seda peategelane ei teinud. Ta tegi teise valiku: läks kaardimoori juurde, et ta seletaks talle unenäo lahti. Kaardimoor oli väga kogenud ja kaval. Ta seletas, et noormehel seisab ees pikk teekond Egiptusesse, kus teda ootab ees auhind. Oma teenuse eest küsis eit kümnendiku leitud aarde väärtustust. Santjago ees oli jälle uus valik: kas kuulata mustlannat, kes oli soovitanud tal minna Egiptusesse, või teha ise vastupidine otsus? Peategelane kahtles, sest ta ei teadnud, mis teda ees ootab. Ajal, kui Santjago langetas otsuse, kohtus ta tsaar Melhisedeki ja tsaar Salimiga, kes keelitasid peategelasel uskuda oma unenägu, kuulata kaardimoori ning minna Egiptusse püramiidi juurde. Noormees müüs oma lambaid, võtis tsaari käest kaks kivi ja asus teele.

Pärast otsust aaret otsima minna muutus Santjago elu mõte. Ta tegi valikuid mitmete asjade vahel: kus ööbida, kas küsida abi tsaari Salimi kividelt või mitte, kas tulla oma

armsama Fatima juurde tagasi või mitte? Santjago saatus oli tema enda kätes. Kui ta turul varga ohvriks langes, võis ta käituda nagu petturi ohver, kes hakkab juhtunud petturit süüdistama, või nagu vapper kangelane, kes läheb aardeid otsima ning puutub kokku erinevate situatsioonidega. Peategelane otsustas kangelase rolli kasuks ega loobunud oma eesmärgist. See aitas tal jõua püramiidideni, aru saada enda elu tähtsusest ja mõttest. Saatusel tahtel sai noormees teada ühest röövlist, kes nägi und aaretest, mis olid maetud Hispaania purustatud kiriku alla. Selles kirikus ööbisid karjased oma lammastega ning käärkambri asemel kasvas sükomoor-viigimoor. Santjago sai aru, et jutt oli tema ööbimiskohast.

Koju jõudes, leidis peategelane tõepoolest tuttavast kirikust aardeid. Kas ta oleks neid leidnud, kui ei oleks uskunud mustlannat? Kas ta oleks leidnud aardeid, kui poleks pööranud ennast ringi tee keskel ja läinud Andaluusiasse tagasi? Ei. Niisugune auhind on noormehe valiku tagajärg ja tulemus. Samuti näitab soodne sündmuste lahendus, et Santjago tegi iga kord õige valiku.

Vaatamata sellele, et romaanide ilmumise vahel on 17 aastat, kuuluvad need mõlemad tänapäevase proosa hulka ning jutustavad valiku tähtsusest ja selle tagajärgedest. Me näeme, et nii eesti kui ka väliskirjandus kajastavad valiku tegemise teemat, mis kujundavad inimese saatusi ja määravad nende edaspidise elu. Nad on aktuaalsed ka tänapäeval. Teosed näitavad, et inimene, kes elab ja teeb midagi oma elus, võib eksida ja see on normaalne, sest iga valiku tulemus ei ole mitte ainult tagajärg, see on ka eluühik. Teekond, mille ta läheb, on ka õppetund.

Mõlemad teosed tõestavad, et valikuvõimalus on meie elu lahutamatu osa, et tänapäeva inimesed ei saaks elada nagu orjad, keda sunniti kõike tegema vastu nende tahtmist. Me oleme juba harjunud leidma väljapääsu igast situatsioonist ega kaota kunagi lootust. Tehtud valik võib inimese peaaegu hävitada, nagu see oli Rassiga. Aga valik uskuda olukorra parimasse lahendusse andis talle võimaluse saada lõpuni aru oma ebaõigest teost. Samuti näeme, et ebaõige valik on tehtud Rassi püüdest enda elu muuta. Kui inimene teeb midagi, siis eksimus on kerge tulema – ainult need ei eksi, kes mitte midagi ei tee.

Niimoodi tehtud valik võib muuta inimest, nagu see oli Santjagoga. Kahtlev noormees muutus enesekindlaks inimeseks, kes võttis õppust elu õppetundidest ja sai

teada, mida ta elult tahab. Ta sai teada, et inimene juhib ise enda elu, mitte saatus. Tavaliselt me mõtleme, et meie tegevustest ei sõltu mitte midagi, kuid see teos näitab, kui vale see arvamus on. Tehes valiku võib inimene muuta tervet elu, eriti kui teekond valikust eesmärgini on üsna raske. Sellel juhul ta saavutab nii eesmärgi kui saab kasu ka takistustest, millega ta teekonnal kokku puutub.

Nii Sass Henno kui ka Paulo Coelho romaanides on valikuvabadus esiplaanil ning valikud mängivad peategelaste elus tähtsat rolli. Ei saa öelda, et Santjago tegi rohkem valikuid kui Rass. Valikuid on mõlemate tegelaste lugudes võrdselt, sest nad peavad tihti otsustama, mida teha, mida valida. Iga otsuse vastuvõtmine on valik, millega puutuvad teoste tegelased kokku iga päev erinevates situatsioonides.

Tänapäeva inimesed kujundavad ise enda elu, enda saatuse, sest praegu ei ole 264. aasta e. Kr., kui paljudel inimestel polnud seda võimalust ning nad pidid sõdima rikaste inimeste meelelahutuse jaoks. Praeguste inimeste kätes on terve elu, mille käigus me eksime, õpime ja teeme õigeid valikuid. Me elame täisverelist elu ja teeme elu jooksul palju erinevaid tegusid, mis riburadamisi loovad ainulaadset inimese elu mustrit. Ning seda soodustab valikuvabadus. Sellepärast on see nii tähtis. Niisamuti ka moraalne tugevus, mida vajavad kõik inimesed.

6.2. MORAAL

Tänapäeva riiulite pealt võib leida triloogia „Lahkulööja“, milles autor Veronica Roth kujutab täielikult kõiki ülalviidatud faktoreid. Ameerika kirjutajanna lõi kolm raamatut: „Lahkulööja“, „Mässaja“ ja „Murdmatu“, mis moodustavad romaani-düstoopia.

Teose „Lahkulööja“ sündmused leiavad aset post-apokalüptilises Chicagos, kus inimesed on jaotatud viie fraktsiooni vahel: Sõbralikkus (rahuarmastajate jaoks), Kartmatus (julgete jaoks), Eruditsioon (intellektuaalide jaoks), Äraütlemine (ennastohverdavate jaoks) ja Siirus (ausate jaoks).

Peategelanna, 16-aastane Beatrice Prior on sündinud Äraütlemises. Suutlikkuste test näitas, et neiu ei kuulu ainult ühte fraktsiooni. Tema tulemuseks oli Eruditsioon, Kartmatus ja Äraütlemine, sest Beatrice on divergent – inimene, kes mõtleb mitmetes

erinevates suundades, mis teeb ta seltskonna jaoks ohtlikuks, kuna niisugusi inimesi ei saa kontrollida. See teeb nad ohtlikeks. Kuid ohtlikud on vaja kõrvaldada, sellepärast need omapäraselt mõtlevad inimesed tapetakse.

Ametlikul valikutseremoonial valib Beatrice Prior Kartmatuse. See tähendab, et sel momendil on ta üksi enda valikutega, kuna otsuse vastuvõtmise momendist alates elab ta koos kartmatutega ilma perekonnata. Beatrice ei saa ka pereliikmeid näha ega külastada. Lisaks on kartmatute initsiatsiooni testid nii füüsiliselt kui ka emotsionaalselt rasked. Heitlus fraktsiooni kohtade eest on alati halastamatu ning vajab moraalselt tugevust, kuna pole inimest, keda võib usaldada, kellega võib rääkida probleemidest, kes aitab.

Beatrice Prior (pärast sattumist kartmatute juurde on lihtsalt Tris) polnud sündinud supernaiseks. Tal pole supervõimeid. Ta ei oska võidelda või tulirelvadest lasta. Tris on tavaline neiu, nagu paljud need, kes elavad meie Maal reaalses elus. Vaatamata sellele leiab ta enda sees jõudu, et esimesena hüpata hoonest, mis on üheksakorruseline maja, kui isegi mehed seisesid ja kartsid. Peale selle, mitte keegi ei teadnud, mis ees neid pärast maandumist ootab: kas nad kukuvad võrku või langevad tühjusesse. Sellel momendil nad naersid Trisi üle tema sünnifraktsiooni tõttu, kuid ta ei reageerinud sellele. Kas nõrgad inimesed suudaksid ignoreerida irveid ja teha seda, mida keegi neist ei oota? Arvan, et ei.

Tris leiab endas jõudu minna uuele katsele, kuigi teadis, et ta visatakse fraktsioonist välja pärast kaotust lahingu. Sellega ta tõestab, et ta ei ole väike ega nõrk tüdruk, kellega võib kergesti hakkama saama. Mitte igäüks, kes teab, et ei sobi valitud kohale, sest see on liiga julm ja harjumuspärasest maailmast nii erinev, kes ei erine vastupidavuse poolest tavalisest inimestest, suudaks leida jõudu minna edasi.

Mõned irvitasid peategelanna üle ja nimetasid teda „viletsaks“, aga ta leidis sõpru (jah, Tris kuulub sellesse vähemikku, kes ikkagi suutis leida sõpru uues fraktsioonis) ning ikkagi armastust (Four), kes oli algajate treener initsiatsiooni ajal.

Tris sai oma kõige tugevamatest hirmudest hirmude maastikul üle auga ning kartus, et teda võidakse tappa, aitas tal viimase katse ajal tegutseda nagu kartmatu. Keegi vaatlejatest ei saanud aru, et ta on divergent.

Tris ei alistunud, kui Fouri peal tehti eksperimenti ning ta ei tundnud kedagi ära. Ta oleks võinud neiu tappa. Kuid Tris uskus viimase hetkeni, et Four kuulab ja mäletab teda ning jätkas temaga rääkimist. Tris võitis. Võitmatu kindlus Fouris teeb Trisi veel julgemaks ja lisab talle moraalselt tugevust. Kuna nõrgad inimesed ei võitle selle eest, mida nad armastavad, eriti kui on võimalus, et nad surevad.

Ühel päeval kaotas Tris nii ema kui ka isa, kes surid tema silme all. See on raske katsumus iga inimese jaoks, mis võib inimese murda. „Mure ei ole nii raske kui süütunne, kuid imab sind endasse palju rohkem“ (Roth 2012b: 321). Aga neiu sai sellega hakkama, sest ta on tugev.

Neiu ohverdas end teiste heaks, kui selgus, et maailm ei ole niisugune nagu öeldakse fraktsioonides. Ta päästis lähedasi inimesi ja teisi elanikke ka, kuid ise suri.

Nõrgast ja viletsast tüdrukust muutus Tris julgeks, tugevaks, vastupidavaks neiuks, kes ei alistunud, sest ta nentis: „Mina olen isekas. Mina olen julge.“ (Roth 2012a: 47) Enda jaoks ta ütleb, et ta on isekas, sest ta ei ole enam tüdruk Äraütlemisest, kes kõigepealt mõtleb teistele. Praegu ta mõtleb ainult endale, enda jaoks peab ta tugev ja julge olema. Kuna valiku ajal peategelanna kuulas oma südant, mis alati kippus Kartmatusse, mitte sinna, mida talle õpetasid ja rääkisid teised. Mõnikord on ta julm, aga see on vajalik ellujäämise jaoks. Ainult vähesed inimesed võivad näha tema iseloomu teisi külgi. Siseheitlus muundab jõudu, mis aitab kõike läbi elada.

Tris on see tegelane, kelle iseloom muutub terve teose jooksul. Pärast sattumist Kartmatute juurde, uskus neiu: „Aga mina leian uusi harjumusi, uusi mõtteid, uusi reegleid. Mina muutun kelleski teiseks“ (Roth 2012a: 81). Ning Tris tegi seda. Ta on eeskuju selles mõttes, et igäüks, ikkagi see, kellel pole mingeid erivõimeid ja –talente saab olla vastupidav ja tugev. On vaja leida endas jõudu muudatusi teha, sest on vaja enda kallal, oma sisemise „minaga“ palju töötada. Seda on vaja teha, et saavutada midagi: pole tähtis, kas see on spordiga alustamine või võitlemine tõsise haigusega. Alati on vaja töötada ja mitte kunagi alistuda, sest moraalne tugevus on pidev võitlus iseendaga. Heitluseks peab olema sisemine tuum, mida nimetatakse tahteks. Kuna kõiki võite saavutatakse nimelt tahtega. Tris on eeskuju, kellel on olemas tahe. Ta langeb ja jälle tõuseb, et näidata endale ja teistele, mida see väike ning habras neiu võib teha. See tüdruk jätkab alati heitlust, sest ainus variant on olla tugev. Tal pole

võimalust käituda teisiti. Muidu see poleks olnud Tris ning see poleks olnud „Lahkulööja“, mille peab ise läbi lugema, et tunda seda, mida sõnad edastada ei saa.

Sarnaseid kirjeldamata emotsioone kutsub esile August Kitzbergi draama „Libahunt“. Näidendi tegevus toimub 20. sajandi alguses, orjapõlve ajal. Ajal, millal sõna „hunt“ oli tabusõnaks, kuna see loom tõi majapidamisele palju kahjumit. Kuna libahunt on paljude rahvaste usundites esinev olend, kes oskab muuta oma kuju inimesest hundiks ja vastupidi, siis vanausulised kartsid neid rohkem kui tavalisi inimesi. Sellepärast suhtumine Tiinasse oli algusest peale teistsugune.

Tiina ema peeti vääralt nõiaks, mille tõttu ta hukati tütre silme all. Hirmunud tüdruk jooksis metsa ning samal õhtul ilmus tammaru talu maja ukse taha. Tammaru perekond kutsus Tiina sisse ja võttis tüdruku enda juurde elama. Tammaru peremehel ja perenaisel kasvas veel kaks last: poeg Margus ja kasutütar Mari.

Aeg läks, lapsed kasvasid. Tiina hakkas erinema nii Tammaru lastest kui ka teistest lastest veel rohkem, võrreldes lapsepõlvega. Võrrelda neid Tiinaga oleks sama, nagu võrrelda käredate hoovust mere ulguveega. Nii on raske elada ühiskonnas, kui erined teistest palju. Niisuguses olukorras on ainult kaks varianti: sina lepid erinevusega või elad üksi, kui ei leia võitluskaaslast. Mõlematel juhtudel on vaja olla moraalselt tugev. Alguses, elab Tiina esimese variandi kaudu – lepid erinevustega, kuid hiljem asub võitlusse enda väarikuse säilitamiseks. Mis muutis aga kahe sarnastes tingimustes elava tütarlapse vahel?

Esiteks on tüdrukutel täitsa erinev välimus. Mari on valgenahaline ja linalakk, kannab hõbedasi ehteid, kuid Tiina on tõmmu ja tumedate juustega, metsalilledest pärjaga peas, ilma eheteta. Peale selle oli Tiina ilusam kui Mari – seda räägib Mari Tiinale otse, kui nad jalutavad metsas. Oma välimuse poolest erines Tiina mitte ainult Marist vaid ka teistest külatüdrukutest. Samuti oli Tiina abivalmim, võrreldes teise kasutütrega. Lapsepõlves polnud see takistuseks, aga vanusega tõi Tiina erinevus talle tõsisemid probleeme ühiskonnas. Teda ei mõistatud, ta pidi olema tugev.

Veel armastas Margus Tiinat mitte Marit, nimelt selletõttu, et ta oli teistsugune. Poiss tahtis ikkagi abielluda Tiinaga. Kombe järgi Margus ei saanud võtta naiseks Tiinat, sest Tammaru suguvõsa oli põlvest põlve oma verega järglasi soetanud ja abiellunud

omasugustega. Tiina ei näinud poisi tunnetes midagi halba, sest südant sundida ei saa. Kuid Maris kihises armukadedus ja tüdruk otsustas kätte maksta.

Ta levitas Tiina kohta laimu, et ta on libahunt. Alguses proovis Tiina välja vabandada, kuna ta tõesti polnud libahunt. See oli tõsine katsumus Tiina jaoks, sest terve külarahvas oli Tiina vastu ning uskus Mari juttu. Peale selle Tiinal polnud inimest, kes teda toetaks. Ta oli valmis pigem surema – olgu selleks mürk, poomisnõör või veeauk, kui kuulama süüdistusi enda aadressil. Lõpuks tegi vaene tüdruk julge sammu – jäi nõussu, et ta on libahunt: „Parem tuhat korda hunt, hunt metsas huntide keskel, kui inimene parem ei ole kui teie! Hunt tapab ainult nälja pärast ja – hunt ei murra hunti, aga teie!...“ (Kitzberg 2008: 39). Ta oleks võinud valega mitte nõustuda, mis olnuks loogiline. Mitte igauks ei julge teistele näkku öelda, mida ta tõesti ümbritsevatest inimestest mõtleb. Eriti siis, kui tema staatus on selles ühiskonnas kahtlane. Ahastuse ja vihaga suutis Tiina nii ennast kaitsta kui ka näidata inimestele, kuivõrd ebainimlikud nad on. Ainult tugevad isikud suudavad seda teha, sest samasuguses situatsioonis pööraksid nõrgad ümber ja läheksid ära. See Tiina tegevus näitab, et ta ei ole nõrk, iseloomutu tüdruk, keda võib pidevalt sõimata. Tal on mehisus ja tahe, nagu igal tugeval inimesel.

Peale selle fakti, et Tiina ema oli nõid, kuigi see oli valesüüdistus, kannatas Tiina selle all. See oli veel üks põhjus, miks Tiina ei saanud rahulikult külas elada – inimesed hoidsid temast kõrvale, sosistasid omavahel, kui nägid tüdrukut. Kõik suhtusid külas temasse halvustavalt.

Iga kord, kui Tiina ei jõudnud enam ebaõiglust kannatada enda aadressil, jooksis ta metsa kuni kolmeks päevaks. Kuid alati tuli tüdruk tagasi. See oli tugev iseloomujoon tulla tagasi sinna, kus teda ei väärtustatud nagu teisi. Kui Tiina oleks veetnud rohkem aega metsas, oleks ta võinud surra. Aga tüdruk tahtis elada, mis tähendab, et tal polnud teist valikut elu jätkamiseks. Kui enam rohkem valiku pole, vallandub inimeses tundmatu jõud.

Pärast viimast tüli, kui Tiina võrdles külarahvast ja hunte, lausus ta: „Teil ei ole julgust ega jõudu, armastust ega ustavust – midagi ei ole teil!“ (Kitzberg 2008: 53), jooksis tüdruk nuttes metsa.

Alles viis aastat hiljem otsustas Tiina külla tagasi tulla. See oli riskantne ja ohtlik tegu, mille eest tüdruk maksis oma eluga. Ta arvas, et külas oli tema lugu juba unustatud, kuid kuuldused ja kuulujutud olid jõus. Tiina tagasitulekuga käis kaasas huntide ulgumine. Et kaitsta ennast huntide eest, hakkas Margus tulistama ja kuuli ette jäi Tiina. Ainult pärast tüdruku hüüdu sai Tammaru perekond aru, et on haavanud inimest. Tiina oli tänulik, et teda vabastati kannatustest, mis olid teda saatnud terve elu.

Vaatamata sellele, et Tiinat ei sallitud, ei pidanud tüdruk inimeste vastu viha ning ei haudunud kättemaksu. Ta tahtis elada tavalist elu ilma igapäevaste alanduste ja naeruvääristamiseta.

Teosed „Lahkulööja“ ja „Libahunt“ on kirjutatud erinevates riikides erineval ajal. Nad jutustavad täitsa erinevatest aegadest. „Lahkulööja“ on tänapäevane triloogia, mis jutustab tulevikust. „Libahunt“ on klassikaline näidend, kus autor jutustab 19. aastasaja tegevustest.

Veel üks erinevus on see, et Tris sai olla koos Fouriga, mehega, keda ta armastas. Tiina jaoks niisugune võimalus oli enneolematu ja luksuslik. Sellega Rothi ja Kitzbergi teoste erinevused lõpevad. Sarnasusi nendes raamatutes on rohkem.

Mõlema teose peategelasteks on tüdrukud. Kes ütles, et ainult mehed, noormehed ja poisid võivad astuda heitlusse? Inimkonna naissugupool võib võidelda niisama hästi nagu mehed. Võib-olla isegi paremini, sest nad ei kasuta füüsilist jõudu. Kuid see ei tähenda, et meestel pole moraalselt tugevust. Vastupidi, Trisi ja Tiina eeskujul peavad mehed aru saama, et kui tüdrukud on suutelised ennast kaitsma, siis on nemad ka.

Nii Tiina kui ka Tris ei omanda üleloomulike võimalusi. Nad on absoluutselt tavalised tüdrukud, kes heitlevad surmatunnini selle eest, mis on nende jaoks väärtuslik. Loomulikult pole nende surm eeskujuks milleni peab jõudma. Eeskujuks on nende käitumine eluraskuste ületamisel, kui nad võitlevad iseendaga ja näitavad üles suurt tahtejõudu.

Mõlemad tüdrukud jäid ilma vanematest, kes surid peategelannade silme all. Need surmapildid ei kao tüdrukute mälust kunagi. Nad elavad selliste piltidega ning see on raske. On raske edasi elada, kui tunned end üksi, tahad rääkida oma emaga, kuid ei

saa seda teha. Samuti ei tohi surra, sest ema seda ei tahaks. Kuid nii Tris kui ka Tiina elavad edasi. Iga päev leivad nad endas jõudu liikuda edasi. Kas nõrgad inimesed suudaks seda teha? Kahtlen väga. Ainult need, kellel on tahe, võivad elada pärast niisugusi sündmusi edasi. Tüdrukutel on valu, aga nad saavad sellega hakkama.

Näeme teoste lugemise käigus veel peategelannade evolutsiooni: mõlemad muutusid tugevaks. Tris ei ole enam vilets neiu Äraütlemisest. Tiina ei ole enam vaevatud kasutütar. Leheküljelt leheküljele neidude iseloomud muutusid. Elu pildus nende ette üha uusi ja uusi takistusi, kuid mõlemad tüdrukud olid tugevamad kui need takistused.

Peale selle esitavad peategelannad nii „Libahundis“ kui ka „Lahkulööjas“ väljakutse süsteemile ja loogilistele tegevustele. Nad leiavad oma koha selles maailmas, sest tulevik on nende päralt, kes teavad, kuhu nad kuuluvad. Tris valis Kartmatuse, mitte Äraütlemise, kus ta oli sündinud. Tiina nõustus valega, et ta on libahunt, kuid oleks võinud siiski külarahvale vastu vaielda. Mõlemad elasid nende jaoks uutest tingimustes. Tehtu vallandas tüdrukutes selle, millest nad ise varem teadlikud ei olnud. Nad ise ei teadnud, kelleks nad võivad saada. Kuid me saime teada, et nad on võitlejad ja vaatamata nende surmale (mis on veel üks teoste sarnasus) on Tris ja Tiina võitjad. „Mõnikord, on inimesed, keda te alandate, tugevamad kui teie eeldasite“ (Roth 2012b: 437).

Tris ja Tiina on eeskujud, kes näitavad, kui palju inimeses on sisemist jõudu. Kui tugev võib olla inimene moraalselt, kui ta teab mille eest ta võitleb. „Lahkulööja“ ja „Libahunt“ õpetavad lugejat võitlust jätkama, sest ainult selle tulemusel võib midagi saavutada. Ning mis on kõige tähtsam, neid näitavad, kuivõrd on tähtis olla moraalselt tugev. Ilma selle jooneta inimene ei ela, vaid lihtsalt oleskleb. Moraalne tugevus on see, mis teeb inimesest inimese, avab temas uusi iseloomu jooni. Ümbritsevad ei oska seda kohe märgata. Tähtsam on see, et inimene ise teab, et ta iga päevaga paremaks ja tugevamaks muutub. Ta progresseerub ja näitab oma tulemusi tegevuste kaudu.

Veronica Roth-i romaanis on rohkem kajastatud peategelanna moraalne tugevus kui August Kitzbergi näidendis. „Lahkulööja“ peategelanna Tris sattub tihti situatsioonidesse, kus peab olema tugev ja julge. „Lahkulööja“ triloogia on rikas

juhtumitega, kus Trisi kindlameelsusest sõltub ka ühiskonna tulevik. Teoses „Libahunt“ on niisugusi momente vähem, kuna Tiina tugevus ei ole teose keskmes. Kitzbergi raamatu mõte on võimaluses näidata kuivõrd erinev oli elu tol ajal, kuidas suhtuti teistesse inimestesse, kes olid teistest erinevad. „Lahkulööja“ triloogias on moraalse tugevuse teemat rohkem arendatud.

Igas inimeses on jõud, tahe, millele on vaja anda tuge. Seda suudavad teha ainult raamatud. Kui inimene ise loeb – tunnetab ta teost ja analüüsib teksti, tegelaste mõtteid ja tegevusi. Raamatu läbilugemine muudab inimest: kuidas ta mõtleb, mida räägib, kuidas käitub, kuidas näeb maailma. See kehtib nii moraalse tugevuse kui ka armastuse kohta.

6.3. ARMASTUS

Novellide sari „Vampiiride akadeemia“, mille lõi ameerika kirjanik Richelle Mead on hea näide armastuse jõust. Sari on paranolmaalne romaan, mis ühendab romaani ja teispoolset, ulmelist ala.

Raamatute nimi on paljude inimeste jaoks eemaletõukav. Pähe kerkivad järgmised mõted: „Jälle need tüdinud vereimejad“, „olen väsinud hiilgavatest Videviku vampiiridest“, „ei saa mõelda midagi uut välja“, „nagu tavaliselt: küüslauk, veri, püha vesi, haabne vai, tuli – igav“. Olen nõus ka sellega, et vampiiride teema on üsna populaarne tänapäeval ning luua midagi silmatorkavat ja väärtuslikku on raske. Kuid ärge otsustage raamatu üle selle nime järgi.

„Vampiiride akadeemia“ tegevus toimub peamiselt Ameerika Ühendriikide osariigis – Montanas. Seal asub Püha Vladimiri Akadeemia – kool moroide ja dampiiride jaoks.

Rosemarie (Rose) Hathaway on 17/18-aastane dampiir, kes õpib kaitsta oma moroi sõbrannat Vasilisa (Lissa) Dragomir, kes on vaimu kasutaja ning moroi printsess. Tüdrukute vahel on vaimne side, mis tekkis kui Lissa taaselustas Rose oma maagiaga pärast autoõnnetust.

Püha Vladimiri Akadeemias Rose'i ettevalmistuse treener on 24-aastane dampiir Dimitri Belikov, kes on samuti Lissa ametlik valvur. Aegamööda Dimitri ja Rose vahel hakkasid suhted arenema. Vaatamata sellele, et nende armastus on vastastikune, see on tabuline mitmetel põhjustel.

Kõige tähtsam probleem Rose ja Dimitri jaoks on Lissa kaitse. Peamine valvurite reegel räägib: „Nemad on esikohal“. Nende all mõistetakse moroid. See tähendab, et on vaja ohverdada kõik oma huvid ja mõelda moroist, keda dampiir kaitseb. Esimeses raamatus Dimitri tunnistab Rose'ile, et ei saa seada kellegi elu kõrgemale, kui neiu oma. Ohu juhul kaitseb mees kõigepealt strigoidest neiu mitte moroit: „Kui mina luban ennast sind armastada, siis jooksen nende ja sinu vahel“ (Mead 2009a: 420). Et reegleid mitte rikkuda, Rose ja Dimitri püüdsid teha seda, mis oli õige teiste inimeste arvates – teesklesid, et nende vahel on „õpilane-treener“ suhted. See oli raske, sest see läks nende olemuse vastu. Kuid nad leidsid võimaluse olla koos. Ainult tõeline armastus aitas Dimitrile minna käsu vastu ning küsida endale uue määramise teise moroi juurde. Juhul, kui kahe valvuri tunded poleks nii tugevad, siis nad võiks riskida ja olla koos Lissa valvuriteks või üks neist võiks kusagile ära sõita. Need variandid on kõige loogisemad ja lihtsamad, kuid mitte kahe armunud inimese jaoks. Vaatamata kõigile, Rose ja Dimitri leiavad alati võimaluse olla koos. Nad tulevad alati üksteise juurde tagasi. See on tavaline situatsioon elus suhete päästmiseks, mida on kirjeldatud paranormaaalses romaanis.

Nii Dimitri kui ka Rose on valmis ohverdama oma tunded teise õnne nimel ning andma võimaluse elada teistmoodi. Esimesena tunnistab seda Rosemarie teises raamatus: „Pole tähtis mida ma tunnen sinu poole... tahan, et sina oleks õnnelik“ (Mead 2009b: 299). Neiu ohverdab mehiselt oma armastuse Dimitri vastu, mõeldes, et mees saab elada temata. Hiljem Dimitri tunnistab oma altruismis ka: „Ning mina ütlesin sulle – mina ei kavatse ära viia neiu teisese mehe juurest. Kas sina rääkisid aust? Seal on see puhas kujus“ (Mead 2011b: 486). Ta mõtleb, et Rose on õnnelikum teise mehega. Räägitakse, et armastus teeb inimesest egoisti, kuid tõsine armastus sunnib panema teise inimese huvid omadest kõrgemale. Ainult tõesti armastavad inimesed võivad ohverdada ennast, enda õnne, enda vajaduse olla koos oma armsaga ja lasta teda lahti ette kui jäädakse kinni nende suhetesse. Dampiirid püüavad eakaaslastega suhteid üles ehitada, kuid nende mõlemate püüded olid edutud, sest

suhetes teistega valetaksid nad kõigepealt iseendale. Rose ja Dimitri võivad saada aru üksteise tunnetest ja mõtetest vaid üksteisele silma vaadates. Nad mõlemad aitavad alati teisi inimesi ikkagi kui seda pole vaja ning ümbritsevad ei saa nende tegevust aru.

Need faktid ei ole kindlasti kõik, miks mina valisin nimelt „Vampiiride akadeemia“ nagu armastuse eeskujuna. Kõige üllatavam ja meeldivam on see jõud, mida armastus äratub inimestes kui jutt on armu päästmisest. Nii Rose kui ka Dimitri on valmis seisma silmitsi kõikide ohtudega, minna teadmatusse, et päästa teineteist. Ikkagi kui roberis on nendest ühe elu. Ainult kujutlematu jõud pani Rose jääma oma parima sõbranna ning ise minema Montanast Siberisse, et leida Dimitrit, kes muutus strigoiks. Neiu ei teadnud, kuhu on vaja täpselt minna, kuid läks, sest sellel hetkel ta mõtles endale. Selleks, et oli vaja päästa Dimitrit, kes olles dampiiriks ei tahtnud olla kurja öö olemuseks. Puutes kokku paljude takistustega, leidis neiu ikkagi Dimitrit ja hiljem leidis võimaluse, kuidas muuta Dimitrit tagasi dampiiriks. Keegi ei uskunud, et see on võimalik. Kõik arvasid, et Rose on hullumeelne, kuid see ei peatunud neiu. Lissa abiga ta sai Dimitrit tagastada. Kas inimene, kes tunneb ükskõiksust, riskib minnemisega teisele kontinendile, et päästa oma armastus? Kas ükskõiksed usuvad ainsasse võimalusse päästa armastus, mille tulemus on etteteadmata? Loomulikult mitte.

Ainult tõeline armastus aitas Rosemarie't võidelda edasi Dimitri eest pärast mehe muutumist tagasi dampiiriks. Mees arvas, et tegi palju halbu asju, halvasti suhtus Rose'sse, olles strigoiks. Dimitri otsustas minna ära Rose elust, et neiu elaks rõõmsalt edasi paremas elus: „Mina loobusin sinust. Armastus sureb. Minu oma suri“ (Mead 2011a: 461). Kas neiu temast loobus ka? Mitte kunagi. Rose on nendest inimestest – teda võib nii nimetada, kes alati võitleb nende eest, keda ta armastab. Ning alati võidab, sest teab mida ta tahab, on kindel, mida tõesti tunneb tema armastatud inimene, ja ta on jonnakas. Rose on nagu pidevalt liikuv mootor – ta ei saa laiselda kui keegi tema lähedasest inimestest on raskustes. Lugesdes sellest, kuidas 18-aastane neiu teostab oma plaane ning saavutab eesmärgi, lugeja täiesti unustab teispoolsu, kus toimuvad kõik sündmused.

Dimitri on valmis omakorda täitma oma lubadust ja kaitsma Rosemarie elu. Kui tuli kuninganna valve, et võta Rosemarie't ära ning süüdistada neiu tapmises, mida ta

tõeliselt ei teinud, Dimitri astus võitlusse Rose kaitsmisele. Tulnuid oli rohkem, kuid Dimitri oli tugevam. Ainult vabatahtlik Rosemarie äraminek valvega peatas heitluse.

Dimitri oli see, kes tuli päästma Rosemarie't vanglast sooritamata tapmise eest koos Lissa ja Rose isaga. Dimitri oli see, kes jooksis oma neiuaga ära, kui Rosemarie't ebalegaalselt vabastati vanglast. Mees tegi seda mitte sellepärast, et keegi küsis, vaid sellepärast, et oli ebaõiglane anda üle neiut valvele ja jätta teda vanglasse. Dimitri alati toetab Rose ning mitte kunagi ei vea alt kui asi on nende eludes. Rose on alati Dimitri jaoks esikohal nagu sõdiija, nagu valvur, nagu sõber, nagu neiu, nagu armastatu: „Sina oled alatiseks põletanud minu meelemõistuses nagu põletusmärg, ning mitte midagi, mitte midagi maailmas ei muuta seda“ (Mead 2010b: 78). Millistest vampiiridest, verest ja tapmistest võib rääkida kui loed niisugusest siirast, kõikvõimsast ja kõikehaaravast armastusest?

Võib luua sarnased lood inimestest mitte teispoolsetest olemustest, kuid see ei oleks nii kangelaslik. Ebarealsed olemused lisavad kangelastele rohkem julgust ja näitavad lugejatele, et kõiki võib koos läbi elada ja vastu pidada. Niisugust armastust nagu on „Vampiiride akadeemias“, kus on võimalik ületada kõik takistused, mida ei saa muuta mittemingisugune arvamus, on harukordne nähe. Ikkagi raamatutes inimestest.

Kuid kangelasteod, mille aluseks on armastus, võib ikkagi näha ilukirjanduses, mis jutustab inimestest. Siia kuulub ilmunud 1910. aastal eesti kujaniku Anton Hansen Tammsaare klassikaline linna-aineline novell „Üle piiri“. Teose peategelased, kelle suhete tõuse ning langusi lugejad jälgivad, on teise aasta üliõpilane Robert Muidu ja jõuka kaupmehe tütar Hedvig Stern. Kuigi nende armastus ei suuda päästa teineteise elusid, siiski nende tunde jõud väljendub teistes tegevustes.

Roberti ja Hedvigi armastus on vastastikune ja tugev. Nad võivad ära arvata teineteiste mõtteid pilgu järgi, tunda väiksemaid näoilme muudatusi, saada aru, mida tähendab iga liikumine. See armastus tekkis juhuslikult ning Hedvig muutus kohe Roberti jaoks tähtsamaks. Armastus oli nende jaoks selline, mis pani mõlemate inimeste unistusi ellu viima. See on suur samm suhetes – näha tuleviku koos ja nad nägid seda. Roberti jaoks Hedvig oli nagu värske õhusõõm, mis andis noormehele jõudu ja eluarmastust. Lapsepõlvest „ta arvas, et kui ta kedagi nii väga tahab ja teda

nii kõrgeks peab, et ta temale puutumata pühaduseks saab “ (Tammsaare 1978: 263), siis saab unustada halvad mälestused ja elada rahuliku eluga edasi. Ning Robert leidis selle pühaduse Hedvigis. Nimelt selletõttu Robertit teostas julge sammu ning avas neiu eest oma hinget. Kas me hakkame jutustama oma muredest, lapsepõlve hirmudest ja probleemidest igale juhuslikule möödakäiale? Loomulikult mitte. Me ei saa nii riskida, sest on tõenäosus, et keegi sülitab hinge, sõtkub meie väikese sisese maailma. See teeb inimesi haavatavateks. Me paljastame oma hingeid ainult nende inimeste ees, keda usaldame. Ja armastus on üks faktoritest, mis tekitab usalduse ning võimaldab avada hinge, anda julgust, unustades uhkuse.

Missugustele tegudele ajendab armastus inimesi veel? Lasta ära inimest, keda sina armastad, kuid kellega koos sina enam olla ei saa. Nimelt seda tegi Hedvig, kui tema ja Roberti vahel tekis arusaamatus. See oli raske samm neiu jaoks, kuna süda rabeles tagasi mehe juurde. Nõrgad inimesed proovivad hoida armastatut, kuid ainult tugevad lasevad ära seda inimest, keda nad armastavad. Hedvig pidas Robertit kalliks ning, et mitte kräunutada meest, läks ära, mõeldes: ta tegutseb õigesti. Nad mõlemad kannatasid arusaamatuse suhetes ja selle tagajärgede all, kuid neid alati kisub teineteise juurde. Armastus on tunne ja tundeid ei hooli, millised takistused on inimeste elus. Kui need tunded on tõelised, siis nad elavad kõiki üle. Samuti armastus on aru ja südame sõda. Tavaliselt võidab süda. Hedvig teadis, et ta ei pea pärast lahkumist minema Roberti juurde, kuid tegi seda, sest südant ei saa käskida. Kohtumise ajal neiu ei jookse mehe juurest ära. Ta jäi Robertiga kokku, vaatamata sellele, et mees rääkis neiuga karedalt. Kas see ei ole kangelastegu neiu poolt? Võib olla, niisugune Hedvigi tegevus oli rumal, kuid kes ütles, et kõik tegevused armastuse tõttu on arukad. Aga neiu teguviis oli ikkagi julge.

Armastuse jõud levib mitte ainult naisele, kuid ka mehele. Mitu päeva ootas Robert ennastohverdavalt Hedvigit. Selles polnud mõtet, ent see ootamine muutis mehe jaoks elumõteks. Mees teadis, et Hedvig ei tule tema juurde veel kord, sest neiul on oma elu teise mehega – doktori Kalamehega – aga Robert jätkas korrata: „Valuta pealegi, ootan siiski“ (Tammsaare 1978: 289). Ootus on alati raske ja kaks korda raskem kui sina ei tea ootuse tulemust. Ainult tõesti armastavad inimesed võtavad seda teadmatust vastu ja hakkavad ootama oma armastatut. See on katse, millega

mitte igaüks ei saa hakkama. Robert ei ootanud Hedvigi ära, ta ise läks otsima neiut. Selleks vajas mees palju jõudu ja julgust, sest pidi kohtuma Hedvigi isaga.

Mitte kunagi ei saavutanud Robert Hedvigi isa – vana Sterniga üldist keelt. Kaks meest ei meeldinud teineteisele. Aga mida teha kui rase neiu, keda sina armastad, äkki lahkub linnast ja sina ei teandnud varem, et ta kannab sinu last? Tuleb kokku võtta kogu jõud, armastuse Hedvigi vastu ja rääkida vana Sterniga. Robert oli valmis kuulama ära kõik Hedvigi isa sõnad, et välja selgitada kuhu neiu läks. Ükskõiksed inimesed ei astu endast üle ning ei räägi kõige ebameeldivama inimesega nende elus. Selleks peab olema tõsine põhjus ja tunded. Robertit tõukes taga armastus, mis andis talle jõudu ning kannatust.

Mehel polnud raha, et sõita Moskvasse, kuhu sõitis Hedvig, aga ta ei võtnud raha vana Sterni kätest. Robert ei teidnud, kuidas ta jõuab linnani, kus hakkab neiut otsima. Ta teadis ainult seda, et peab sõitma. Robert ei hakkanud enam oma tunnetele vastu, sest pole võimalik joosta ära selle eest, mis on inimeste sees. See oli suur samm mehe elus, mis näitas talle, et on vaja võidelda nende ja selle eest, mida sa armastad. Peale selle, Robert armastas Hedvigit, mitte ainult sellepärast, et neiu oli rika mehe tütar. Niisugune loogika oli iseloomulik Kalamaa jaoks, kes otsustas abielluda vana Sterni rahaga; kes teeskles, et armastab Hedvigit ja kelle käitumine ei kuulu kangelastegude hulka. Roberti jaoks oli tähtis ise neiu: tema iseloom, tema käitumine, tema välimus, tema harjumused. See, mis tõesti teeb armastuse tõeliseks ja paneb tegutsema armastuse nimel.

Mead'i romaan „Vampiiride akadeemia“ ja Tammsaare novell „Üle piiri“ kuuluvad erinevatesse põlvkondadesse. Peategelannade tegevused armastuse nimel on erinevad mitmetel põhjustel.

„Üle piiris“ peategelanna Hedvig elab seltskonnas, kus neiu mõted, et nii mehed kui ka naised peavad vastutama oma tegude eest ning naine on isik, kes iseseisvalt määrab piire suhetele, on absurdsed. „Vampiiride akadeemias“ peategelanna Rosemarie on vaba, tugev ja jonnakas neiu. Need reeglid, mille põhjal peab Hedvig elama on imelikud ja ebaõiglased selle aja jaoks, kus elab Rosemarie.

Mitte ainult aeg, mil elavad peategelannad, kui ka nende eluviisid mõjuvad seda, kuidas nad tegutsevad ja võitlevad oma armastuse nimel. Hedvig on noor neiu-

inimene, kes raskes situatsioonis kahtleb, küsib nõu ja ainult siis tegutseb. Ta püüab kõike kaaluda, kuid see ei õnnestu mitte alati. Sellepärast tema tegevused armastuse nimel on mõnikord valed ja arusaamatud lugejate jaoks. Vaatamata sellele, on need ikka kangelasteod, sest neiu oli võimalik tegema rohkem, kui võis enda arvates. Ta võitles suhete eest nii, nagu võis, nagu oli tema jaoks tol ajal õige tol momendil. Me näeme heitlevat neiut, kes tahab olla õnnelik. Aga ikkagi Hedvig ei saa teha rohkem, kui lubavad seltkonnareeglid ja traditsioonid.

Hedvigi vastandiks on Rosemarie. Impulsiivne neiu-dampiir, kes eelkõige alguses teeb ja pärast mõtleb. Kuid kui asi on armastatu päästmiga, siis neiu mõtleb hästi ja siis tegutseb, olles valmis aru andma oma otsuse tagajärgedest. Rose elab seltskonnas, kus peab olema julge ja alati valmis tegutsema. Sellepärast tema tegevused on tihti hullumeelsed ja ikka kindla eesmärgiga. Noor dampiir on valmis kõikide erinevate viisidega pääsma nende inimeste elusid, keda ta armastab: veetlus, jõud, kavalus, veendumus, siirus, eesmärgikindlus. Rose on sünnipärane sõdija, kes leiab veel mitu meetodit eesmärgi saavutamiseks, juhul kui esimene meetod oli edutu. Neiu on lootuse kiir Dimitri jaoks, sest ta alati hoidis meest alla andmast kui nende maailmas toimusid muutused, konfliktid ja teised ootamatud ning olid rasked situatsioonid.

Peategelaste-meestega on sarnane situatsioon. Nii nagu naistegelased, meestegelased on teineteise vastandid. Nad elavad peategelannatega samal ajal ja samal kohal: „Üle piiri“ Robert elab reaalses 1910. aasta inimeste maailmas, „Vampiiride akadeemia“ Dimitri – mõttekutlikujutuslikus tänapäevases vampiiride maailmas.

Dimitri on sarnane Rosemarie'ga – alati valmis päästma armastatud inimeste elusid iga hinna eest. Ta on tegutseb mõtlemata kui jutt on Rose päästmiseks ja kaalutleb iga enda sammu. Vaenlased võivad murda tema hinge, võta ära tema elu, teha valu, lüüa teda, kuid mitte puuta neiut. Dimitri kaitseb kohe oma armastatut – Rosemarie elu on üle kõige. Samuti, kahe dampiiride vahel on oma side. Rose päästis Dimitri elu ja mees kaitseb neiut mitte ainult sellepärast, et armastab teda, vaid ka sellepärast, et see on aukohus olla selle neiu kõrval, kes riskis kõige Dimitri jaoks.

Robert on teistsugune, võrreldes Dimitriga. Pika aja jooksul Robert mõtleb, mida on vaja teha ja kuidas seda on vaja teha, mõnikord ootab keegi abi ja soovitusi. Pärast

sesta ta tegutseb – mõnikord ta ei jõua mitte midagi, mõnikord jõuab. Ta ei kuulanud Hedvigit kui ta tuli meeste juurde, ei jooksnud kohe neiu tagasi saama. Arusaam, et on vaja midagi teha tuli hiljem. Kuid see on parem kui mitte kunagi.

Kui „Üle piiri“ ja „Vampiiride akadeemia“ teoste peategelased on nii erinevad, millised on teoste sarnasused? Neid teoseid ühendab armastus. Mõlemates raamatutes on tegelased, kes läksid oma armastatuid otsima ja päästma – need on Rosemarie ja Robert. See näitab, et vanadel aegadel rohkem mehed võisid võidelda armastuse eest aga tänapäevases maailmas on ka neiu-sõdijad, kes saavutavad oma eesmärgi mitte halvemini võrreldes meestega. Ning selliste tegelaste kangelastegusid on tehtud armastuse nimel.

„Vampiiride akadeemia“ ja „Üle piiri“ näidettel me näeme, et armastus muudab inimesi. See tunne avab meis jõu ja julguse, millest me varem ei teadnud. Maailm kitseneb ühe inimese suunas, kes muutub kõige tähtsamaks. See inimene aitab elada, kui ümbritsev maailm puruneb ja tundub, et üks vale samm ja sina puruned ise. See inimene kingib tuhandeid mälestusi, mis tulevikus hakkavad innustama. Selle inimese elu, seisund, tegevused mõjutavad sind, tehes sinust sõltuva isiku.

Tammsaare novelli ja Mead-i romaani ilmumise vahel on suur ajavahemik, mis märgatavalt mõjutas suhtumist armastatud inimesse. „Üle piiri“ teoses on vähem kangelastegusid armastuse nimel, sest tegelaste iseloomud on rohkem analüüsivõimelised kui valmis tegutsemiseks. Peale selle tol ajal abielluti rohkem nendega, kellel on raha, kui nendega, keda armastati. Iga „Vampiiride akadeemia“ sarja raamatus on kangelastegusid armastuse nimel rohkem, sest tegelased on võitlejad, tegutsejad ja teavad, mida tahavad elust, mis on võrreldav ka tänapäeval, kus võideldakse selle inimese eest, keda armastatakse.

Kui inimene armastab, siis ta tahab võidelda ülaltoodud situatsioonide, emotsioonide, armsa inimese eest. Ning juhul, kui see on kõik ühe inimese elus, siis see paneb inimese võitlema ja teeb ta võitmatuks. Mõlemal juhul teeb inimene kangelastegusid – arukaid ja arutuid – kuid nad kõik seisnevad armastuses. „Üle piiri“ ja „Vampiiride akadeemia“ tõestavad, et armastus paneb inimesi tegema kangelastegusid ning kõik takistused väärivad, et neid välja kannatada.

KOKKUVÕTE

Selle töö eesmärk oli veenda ja tõestada, et ilukirjandust saab kasutada väärtuskasvatuse jaoks.

Seoses püstitatud eesmärgiga, tekkisid järgmised hüpoteesid ja uurimisküsimused: tegelikus elus on väärtushinnangud samasugused nagu ilukirjanduses; väärtusninnangute hindamises on tähtsal kohal ealine ja sooline printsiip; ilukirjandus jutustab ainult sõprusest ja armastusest; ilukirjandus ei räägi inimestele; mis on elus kõige tähtsam; eesti- ja väliskirjanduses pole mingeid sarnasusi.

Selle töö põhiosa koosneb kolmest osast. Esimeses osas „Valik“ on omavahel võrreldud tänapäevaseid teoseid: Paulo Coelho „Alkeemik“ ja Sass Henno „Mina olin siin: Esimene arest“. Võrdlusest tuli välja, et tänapäeval on valiku küsimus üsna populaarne, kuid mitte kõik teoses kirjeldatud juhtumid ei jutusta õigest valikust, nagu see on Coelho raamatus. Mõnikord kirjutab autor tegelase vales valikust ja selle näiteks on „Mina olin siin: Esimene arest“. Kummaski teoses ei kirjuta autorid otse, mis on õige või mis on vale – lugeja peab ise sellest aru saama. Nii nagu seda, et valik on meie elu lahutamatu osa ja kui inimene elab, teeb midagi oma elus, võib ta eksida, sest elus käivad õiged ja valed valikud parallelselt. Eksimused on tähtsad, kuna nad on õppetunnid inimeste elus. Me ei ole orjad, kelle elud olid valikuteta. Me elame, tegutseme, hakkame midagi tegema, pärast lükkame selle kõrvale, eksime, iga kord muutume. Teoste võrdlemine näitas, et „Mina olin siin: Esimene arest“ ja „Alkeemik“ teostes on valikuvabadust näidatud võrdväärset, sest valik on iga inimese, peategelase elu lahutamatu osa.

See töö vaatleb samuti moraalsust klassikalise teose „Libahunt“ ja tänapäevase teose „Lahkulööja“ põhjal. Need teosed näitavad, et need inimesed, keda alandatakse, karikeeritakse, sõimatakse, on moraalselt teistest tugevamad. Pärast võrdlemist sai selgeks, et pole vaja olla füüsiliselt tugev, omandada teispoelseid võimalusi või karikeerida inimesi, et olla moraalselt tugev. Inimene võib lugeda neid teoseid, mis aitavad leida tema sees moraalse tugevuse aktiveerimise nupu – leida endast elutahet, jõudu edasiliikumiseks, muutuda tugevaks ja vastupidavaks. Kui me näeme, et teised võiks seda teha rasketes ning endale harjumatutes tingimustes, siis võime me muutuda niisugusteks võitjateks tavapärasel kekkonnas. Veronica Roth-i

„Lahkulööja“ ja August Kitzbergi „Libahunt“ teoste võrdlemiselt ilmnes, et tänapäevane romaan on sunnatud peategelanna moraalse tugevuse kindlusele rohkem, kui klassikaline näidend. Selle põhjuseks on teoste ilmumise aeg ja keskkond, kus arenevad sündmused.

Kolmas osa jutustab armastusest. Uurimiseks on võetud klassikaline novell „Üle piiri“ ning tänapäevane romaan „Vampiiride akadeemia“. Tegelaste armastus nendes teostes ühendab neid raamatuid. Me saame aru, et armastus ei ole tühi sõna, mis ei tähenda mitte midagi. Vaid näeme, et nii 105 aastat tagasi tegid inimesed kangelastegusid armastuse nimel ja teevad neid tänapäeval ka. Mõnikord on need teod järelemõtlematud, mõnikord on nad ohtlikud, kuid iga tegevus on tegu, mis on tehtud armastatud inimese nimel. Teosed näitavad, et tegevustele mõjub aeg, koht, keskkond, kus inimene elab, ning inimesed, kes teda ümbritsevad. Vaatamata kõikidele takistustele on armastus tunne, mis avab inimeses tugevama külje. Ning see tunne väärrib seda, et selle eest ja selle nimel inimesed võitleksid. Uuritud teoste võrdlemine näitas, et „Vampiiride akadeemia“ romaanis on rohkem kangelastegusid armastuse nimel, kui klassikalises novellis „Üle piiri“. See on seotud teoste sündmuste toimumise ajaga ja tegelaste iseloomujoontega.

Uuringu tulemusel võib järelda, et valiku, moraali ja armastuse teema on rohkem kajastatud väliskirjanduses. Järeldusena võib öelda, et nimelt see kirjandus sobib rohkem valitud vaimsete väärtuste arusaamise leidmiseks.

Nii valikut kui ka moraalset tugevust ja armastust ei saa osta raha eest, sest need asjad ei ole müüdavad. Minu töö näitab, et need mõisted teevad inimese elu väärtuslikuks ning on mitu korda tähtsamad kui raha ja see, mida võib osta raha eest. Vaadeldud teosed tõestavad, et õnn ei ole rahas ja materiaalses asjades. Sellepärast on nendel mõju väärtuskasvatases. See tähendab, et püstitud eesmärk on saavutatud.

Tegelikus elus ja ilukirjanduses on tõepoolest ühesugused väärtushinnangud. Ilukirjandus näitab inimestele veelkord seda, mida nad ei näe, ei taha näha või kardavad näha. Raamatud on meie endi eludest. Tänapäeval ei ole aega igatüüpi mõelda sellest, et ta on vaba inimene, kes võib lahendada probleeme mitmel viisil ja valida ühe sobiva lahenduse – teha õige valik. Me ei mõtle selle üle, sest oleme juba harjunud elama oma ajastu väärtustega, kuid kirjandus paneb meid väärtustama meie

valikuvabadust, ja tuletab meelde, et on midagi tähtsamat. Mõnikord oleme harjunud, et füüsiline tugevus on esikohal ja unustame vaimutugevuse. Aga tegelikult teame, kui tähtis see on, kuid mitte alati näitame üles oma hoolivust. Raamatud ei luba unustada, et moraalselt tugev olla meie elus on väga tähtis – autorid kirjutavad sellest. Armastus ei ole tühi sõna ega tavaline asi inimeste elus. See on tunne, mis paneb inimesi võitlema selle eest, mida nad armastavad.

Uurimiseks valitud teosed ei näidanud, et väärtushinnangute hindamisel on tähtsal kohal vanuseline ja sooline printsiip. Vaatamata sellele, et valiku osas võrdlesin meespeategelasi ja moraalse tugevuse osas naispeategelasi, ei selgu uuringust, et naiste jaoks ei ole valik tähtis ning mehed ei väärtusta moraalselt tugevust. Mina võtsin sihikule vastandlikke teoseid samasugusest soost peategelastega. Näited ilukirjandusest näitasid, et armastuse eest võitlevad nii mehed kui ka naised. See tähendab, et sooline erinevus ei ole tähtis selle teema puhul. Kuna vanus ei ole mainitud igas teoses, siis pole võimalik öelda, kas see mängib tähtsat rolli väärtushinnangute hindamisel või mitte.

Ilukirjandus jutustab armastusest – seda teavad kõik ja minu töö tõendas seda veelkord. Kuid ilukirjandusest võib lugeda ka valikutähtsusest inimeste elus – Paulo Coelho „Alkeemik“, Sass Henno „Mina olin siin: Esimene arest“. Peale selle kirjutavad ilukirjanduse autorid moraalsest tugevusest – Veronica Roth „Lahkulööja“ ja August Kitzberg „Libahunt“. See tõestab: mina eksisin oma hüpoteesis, et ilukirjandus jutustab ainult sõprusest ja armastusest.

Me oleme harjunud, et võime leida vastuseid oma küsimustele kohe, ilma üleliigsete otsingute ja arupidamisteta. Kuid niisugune meetod ei tööta ilukirjanduses, sellepärast arvavad inimesed, et ilukirjandus ei räägi, mis on elus kõige tähtsam. Aga tegelikult on see nii. Kuid mitte otseselt, vaid lugeja peab ise otsustama, saada aru või taipama, mida autor tahtis jutustada, sest inimene peab analüüsima seda, mida ta läbi lugemise. Peale selle ei räägi raamatud sellest, mis on elus kõige tähtsam. Nad jutustavad, mis on tähtis, aga missugusele punktile lisada sõna „kõige“ otsustab inimene ise. Nii, nagu see töö ei tähenda, et valik, moraalne tugevus ja armastus on kõige tähtsamad asjad. Teised ebamateriaalsed asjad on ka tähtsad ning need kolm on nendega võrdsad.

Mõte, et eesti ja väliskirjanduses pole mingeid sarnasusi, oli vale. Nad on olemas. Nende leidmiseks on vaja läbi lugeda mitte paar või kolm raamatut ja teha analüüs. Tehtud võrdlus näitab, et eesti- ja väliskirjanduse vahel on rohkem sarnasusi kui seda võiks alguseks arvata. Sarnasused tähendavad, et uuritud raamatuid võib kasutada koolides kohustusliku kirjandusena, mis on seotud õppekavas kirjutatud väärtustega.

Uurimuse perspektiiv on selles, et ebamateriaalsed hinnagud ei piirdu nende mõistetega, mida inimesed on juba harjunud kuulama. Sellepärast võib põhjalikumalt edasi uurida kuut valitud raamatut ja teha küsimustiku väärtushinnangute teema kohta.

Selle töö tegemine andis mulle teadmisi, kuidas vormistada bakalaureusetööd, analüüsida materjali ja valida sellest täpselt seda, mida on vaja valitud teema kirjeldamiseks ning tõestamiseks.

SUMMARY

The topic of my bachelor's thesis is "Choice, morality and love in value education context in Estonian and foreign literature".

The research paper is aimed to convince and prove that fiction can be used in value education. It is devoted to a cultural wealth.

Accordingly to the parer's aim, there have been set up some hypotheses. First, where do people get the knowledge what is valuable in life? It can be guessed that life values and fiction values are the same. Second, both man and woman see the world and understand things differently. Because of this I suppose – age and sex are important in value estimation. Third, we often hear stories about love or friendship only. That is why it can be guessed – fiction does not tell readers about other values. Next, people really seldom turn to literature to find the answers to their questions. It leads to the hypothesis that fiction does not tell people what is the most important in their lives. Finally, it can be thought – there is no common traits in Estonian and foreign literature.

During the research I proved the first hypothesis and disproved the last one. Also, the research has not showed that age and sex are important in value estimation. However, it has showed – fiction tells us not only about friendship and love but also about other values, like morality. In reality fiction tells people what is the most important in their lives but not in a straight way. Readers have to find all the answers themselves, stories just lead people.

To come to these conclusions I used the comparative method of inquiry. There were read six books: three from Estonian and three from the foreign literature. The research is divided into three parts: choice, morality and love. The comparison of books is made in this way that every part has one Estonian story and one foreign story.

The choice in the research is presented as a freedom to choose. This is important to have a choice and to make it – without this people's life would not be complete. The research of choice is based on two modern novels: Paulo Coelho "Alchemist" and Sass Henno "I was here: The first arrest".

In morality I research a moral strength, which people need in difficult situations and which helps them to cope with life obstacles. To prove that moral strength is valuable I have chosen for research Estonian classical dramatic play “Werewolf”, which is written by August Kitzberg, and modern dystopian novel “Divergent” by Veronica Roth.

Love in the research is presented as an inexplicable and irreplaceable power between a man and a woman, which makes them to fight for their loved ones. The feeling, which gives strength to make heroic deeds. In this part the modern novel “Vampire Academy” by Richelle Mead is compared with Estonian classical novel “Behind the Line” by Anton Hansen Tammsaare.

Moreover, my bachelor’s thesis is not just my research. There is a part about a connection between chosen topic and values in Estonian national study programme. Also, value topic was studied earlier by scholars but their opinions in this sphere are rather different. In the work are presented some scholars’ opinions about values. Most of these opinions are about cultural wealth. In fact, our live is not connected with cultural wealth only. That is why there is a part about money – the most important material value. However, this is not the only way in division of values – the thesis gives a brief look at scholars’ theories about division of values. Besides, in the bachelor’s work is a part about books at all: why are they so important, why do people have to read them to find the understanding of valuable things.

As a result the aim was gained: fiction can be used in value education.

The topic “Choice, morality and love in value education context in Estonian and foreign literature” can be studied further with the bigger analysis of chosen books and questionnaire about human values.

KIRJANDUS

Abramova = Абрамова С. Б. 2000. Деньги как социальная ценность:

поколенческий срез проблемы. *СоцИс* №7: 38–41

<https://sites.google.com/site/psihologiadeneg/money/abramova> (viimati vaadatud 17.04.2015).

Burns, David D. 1989. *The feeling good handbook*. New York: William Morrow

Cartwright, Mark 2012. Gladiator. Available at <http://www.ancient.eu/gladiator/>, accessed January 8, 2015.

Chumakov, Alexander 2000. Human Values: The Key to Solving Global Problems. Available at <https://www.bu.edu/wcp/Papers/Valu/ValuChum.htm>, accessed January 8, 2015.

Coelho = Коэльо Пауло. Алхимик. Киев: София, 2003

Cookerly, Richard J. 2010-2015. Is Love a Value? Available at <http://whatislovedrcookerly.com/146/is-love-a-value/>, accessed April 17, 2015.

Dinshah, Freya 1996. The Value of Freedom. Available at <http://www.ivu.org/congress/wvc96/freedom.html>, accessed April 18, 2015.

Eesti ühiskonna väärtusarendus 2009-2013. 2009 Haridus- ja Teadusministeerium http://www.eetika.ee/sites/default/files/www_ut/eesti_uhiskonna_vaartusarendus_2009-2013.pdf (viimati vaadatud 17.04.2015).

Fronhen, Bruce 2013. Why “Value“ Families? Available at <http://www.crisismagazine.com/2013/why-value-families>, accessed April 18, 2015.

Grohol, J 2009. 10 Reasons You Don't Listen. Available at <http://psychcentral.com/lib/10-reasons-you-dont-listen/0002171>, accessed January 8, 2015.

Haridusjuhend 2014-2015. Lähiajaloo õppetunnid tuleviku ajaloo jaoks http://baltijosistorija.lt/out_data/Mano_katalogas/Edukacinis_vadovas_EE/haridusjuhend.-metoodiline-materjal.-teoreetiline-osa.-koolitus-6.-vaartus---inimvaarikus.pdf (viimati vaadatud 18.04.2015).

Henno, Sass 2005. *Mina olin siin: Esimene arest*. Eesti Päevaleht

Jung, Nelli; Harro-Loit, Halliki; Sutrop, Margit. *Väärtused ja väärtuskasvatus*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus

<http://www.eetika.ee/et/haridus/moraalikasvatus/juhtum/687735> (viimati vaadatus 18.04.2015).

Kitzberg, August 2008. *Libahunt*. Tallinn: Ilo

Matjus, Ülo 2004. *Esteetika*. <http://kodu.ut.ee/~zolki/esteetika.pdf> (viimati vaadatud 13.04.2015).

Mead = Мид Райчел. Академия вампиров: Охотники и жертвы. Москва: Эксмо, 2009a

Mead = Мид Райчел. Академия вампиров: Ледяной укус. Москва: Эксмо, 2009b

Mead = Мид Райчел. Академия вампиров: Поцелуй тьмы. Москва: Эксмо, 2010a

Mead = Мид Райчел. Академия вампиров: Кровавые обещания. Москва: Эксмо, 2010b

Mead = Мид Райчел. Академия вампиров: Оковы для призрака. Москва: Эксмо, 2011a

Mead = Мид Райчел. Академия вампиров: Последняя жертва. Москва: Эксмо, 2011b

Moore, George E. 1901. The Value of Religion. *International Journal of Ethics* 12 №1: 81–98. Available at

http://www.jstor.org/stable/2376222?seq=1#page_scan_tab_contents, accessed April 18, 2015.

Parhomenko, Radugin = Пархоменко И. Т., Радугин А. А. Культурология в вопросах и ответах. Москва: Центр, 2001

<http://www.countries.ru/library/terms/mdc.htm> (viimati vaadatud 18.04.2015).

Pratap, Pavnesh singh 2013. Importance of books in Human life. Available at <http://www.indiastudychannel.com/resources/159591-Importance-books-Human-life.aspx>, accessed April 18, 2015.

Rokeach, Milton 1979. Understanding Human Values. Individual and Societal. New York: The Free Press. Available at https://books.google.ca/books?id=e_b2tCgC4MQC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false, accessed April 16, 2015.

Roth = Рот Вероника. Дивергент. Москва: Эксмо, 2012a

Roth = Рот Вероника. Инсургент. Москва: Эксмо, 2012b

Roth = Рот Вероника. Эллигент. Москва: Эксмо, 2014

Schwartz, Shalom H. 2012. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Available at <http://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1116&context=orpc>, accessed April 18, 2015.

Sereda = Серeda В. А. 2007. Основы развития общечеловеческих ценностей. http://samlib.ru/s/sereda_wladimir_afanasxewich/asrf23.shtml (viimati vaadatud 08.01.2015).

Singh, Rahul 2012. The Importance of Reading Books. Available at <http://www.singhrahul.com/2012/08/the-importance-of-reading-books.html>, accessed 17.04.2015.

Šnjukov = Шнюков В. В. Общечеловеческое как ценность. http://www.superinf.ru/view_helpstud.php?id=3939 (viimati vaadatud 08.01.2015).

Tammsaare, Anton Hansen 1978. *Üle piiri*. Tallinn: Eesti raamat

Tarnovski = Тарновский К. 2011. Любовь как этическая ценность: этико-философский анализ. <http://cheloveknauka.com/lyubov-kak-eticheskaya-tsennost-etiko-filosofskiy-analiz> (viimati vaadatud 17.04.2015).

Tucker, Estrus 2014. Love As A Core Value. Available at <http://www.couragerenewal.org/estrustucker/>, accessed April 18, 2015.

Vabariigi Valitsuse määrus 2011. Põhikooli riiklik õppekava.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001> (viimati vaadatud 16.04.2015).

Viilma, Luule 2003. *Armastus – elu looja*.
<http://www.luuleviilma.ee/index.php?id=7377> (viimati vaadatud 18.04.2015).

Wilde = Уайльд Оскар. Портрет Дориана Грея. Киев: Посредник, 1993

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Galina Matvejeva (30.03.1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Valik, moraal ja armastus väärtuskasvatuse kontekstis eesti ja väliskirjanduses“

mille juhendaja on Enda Trubok,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Narvas, **22.05.2015**